

Žarko Lazarević

Zavarovalništvo v Sloveniji med drugo svetovno vojno*

V obdobju med obema vojnama je bila Slovenija v okviru jugoslovanske države. S prestopom v novo državo po prvi svetovni vojni se je slovenski položaj zelo spremenil. Slovenija je iz dežele povprečja v Habsburški monarhiji, postala gospodarsko najrazvitejši predel jugoslovanske države. To je imelo vpliv na vseh področjih gospodarskega udejstvovanja, tudi na zavarovalniškem področju. Konkurenca na jugoslovanskem zavarovalniškem trgu je bila velika, na začetku se je za naklonjenost strank potegovalo prek trideset zavarovalnic. Z leti se je njihovo število s stečaji, prevzemi in združevanji krčilo, da bi se sredi tridesetih let ustalilo na nekoliko nižji številki. Glede na lastništvo so bile jugoslovanske zavarovalnice v domači, mešani in tuji lasti. Osnovna značilnost večjega dela zavarovalniškega trga v Jugoslaviji je bila njegova razdrobljenost, saj je največji tržni delež komajda presegal desetino, nadalje plitkost in skromen obseg zavarovalniških storitev. Vse to je bilo odsev vsesplošne nezadostne razvitosti v državi, še posebej na finančnem področju. Zato ni mogoče dojemati kot presenečenja dejstva, da je bila vloga tujih zavarovalnic v jugoslovanskem okolju velika, predvsem italijanskih, avstrijskih in čeških. Zavarovalnice v tuji lasti so imele v jugoslovanski državi pred drugo svetovno vojno kar 60 % tržni delež, pozavarovanja pa so bila po pravilu opravljena pri pozavarovalnicah v Münchnu in Trstu.¹

Tudi v Sloveniji se je veliko zavarovalnic potegovalo za naklonjenost prebivalstva, neposredno pred drugo svetovno vojno jih je bilo kar 18, po nekaterih podatkih celo več. Skorajda vse jugoslovanske zavarovalnice, med njimi največje in najpomembnejše, so razvijale poslovanje tudi v Sloveniji ali prek podružnic ali le z zastopstvi, kar je bilo bolj pogosto. Navkljub ostri konkurenci sta ta regionalni trg obvladovali domači, slovenski zavarovalnici. To sta bili Vzajemna zavarovalnica in Slavija, s sedežem v Ljubljani. Vzajemna zavarovalnica, najstarejše slovensko zavarovalno podjetje, ki je bilo ustanovljena ob prelomu stoletja (1900) na podlagi vzajemnosti, je po prehodu v novo državo nemoteno nadaljevala delo. Svojo dejavnost je razširila na področje pretežnega dela Jugoslavije z ustanavljanjem glavnih zastopstev in podružnic v Beogradu, Zagrebu, Splitu, Somboru, Sarajevu. S širitvijo mreže je tudi širila paleto svojih uslug oziroma zavarovanj. Tako je leta 1918 uvedla življenjsko zavarovanje, 1926 zavarovanje zoper škode na steklu, 1930 protivlomno zavarovanje, leto pozneje pa je Vzajemna zavarovalnica pričela ponujati še jamstvena, nezgodna in kasko zavarovanja. Najbolj donosno je bilo življenjsko zavarovanje, ki ga je zavarovalnica uvedla z letom 1918, ko je dogovorno prevzela stranke Spodnjeavstrijske deželne zavarovalnice na jugoslovanskih tleh. Z letom 1931 pa je to obliko zavarovanj okrepila še s posebnim programom Karitas, ki je bil prilagojen širokim množicam in njihovim materialnim zmogljivostim. Trud se je obrestoval, saj je bila Vzajemna zavarovalnica po številu življenjskih zavarovanj prva v državi, skupno je imela 30.000 življenjskih zavarovanj. Število sklenjenih zavarovanj pa je dosegalo štirikrat višjo številko.

* Članek je bil napisan za revijo Geld und Kapital (Jahrbuch der Gesellschaft für mitteleuropäische Banken- und Sparkasengeschichte) s posredovanjem prof. dr. Dušana Nečaka, za kar se mu zahvaljujem.

¹ Vladimir Rosenberg-Jovan Kostić, Ko financira jugoslovensku privredu. Beograd, Balkanska štampa, 1940, str. 223–226; Sergej Dimitrijević, Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije. Beograd, Nolit, 1958, str. 27–34.

Vzajemni zavarovalnici se je v letu 1922 v Ljubljani pridružila še ena slovenska zavarovalnica, Jugoslovanska zavarovalna banka Slavija. Kot jugoslovansko pravno osebo jo je ustanovilo pet slovenskih bank, ko so dogovorno prevzeli zavarovalne posle praške Vzajemne zavarovalne banke Slavija na jugoslovanskem ozemlju. Lastništvo te zavarovalnice se je v tridesetih letih skrčilo, pretežna lastnika sta bila praška centrala in Ljubljanska kreditna banka. Slavija je prek podružnic (Beograd, Zagreb, Sarajevo, Novi Sad in Osijek) in zastopstev (Split, Skopje, Petrograd, Vršac, Maribor in Celje) razprostrla poslovanje po vsem državnem ozemlju. Kljub dvema desetletjema zaostanka je Slavija naglo širila obseg zavarovalnih poslov. Do druge svetovne vojne se je že izenačila z mnogo starejšo ljubljansko konkurentko, Vzajemno zavarovalnico.²

Zavarovalništvo v Sloveniji je bilo v nasprotju z jugoslovanskim bolj koncentrirano, večinski delež trga sta si delili obe domači zavarovalnici, z 42 % tržnim deležem je prednjačila Vzajemna zavarovalnica, Slaviji je pripadalo 14 % trga. Zavarovalnice iz jugoslovanskega prostora so tako pokrivale prek 40 % slovenskega zavarovalniškega trga pred drugo svetovno vojno, pri tem sta z opaznejšim deležem izstopali zavarovalni družbi Jugoslavija in Dunav. Obe slovenski zavarovalnici sta bili med večjimi tudi v jugoslovanskem okviru, kar se je sicer razlikovalo od panoge do panoge. Tako je bila Vzajemna zavarovalnica v požarnem zavarovanju na šestem mestu v državi s 7,6 % tržnim deležem, Slavija pa je bila na osmem mestu s 7 % deležem. V okviru življenjskih zavarovanj pa sta bili znatno višje, Vzajemna je bila prva v državi, Slavija pa na četrtem mestu.³ Med jugoslovanskim in slovenskim zavarovalništvom je obstajala tudi razlika v strukturi poslovanja. Medtem, ko sta slovenski zavarovalnici, predvsem Vzajemna zavarovalnica, širili in spodbujali poslovanje med širokimi ljudskimi sloji, so v drugih predelih države zavarovalnice ostajale nekoliko bolj omejene na premožnejše sloje. V tak sklep nas navajajo podatki o razmerju med številom zavarovalnih polic, premij in zavarovalnih vsot. Značilnost slovenskih zavarovalnic, pri čemer je močno izstopala Vzajemna zavarovalnica, je bila v povprečju nizka zavarovalna vsota in vplačana premija na eno zavarovalno pogodbo oziroma polico, a veliko število zavarovalnih pogodb.

Druga svetovna vojna na slovenskih tleh

Druga svetovna vojna na jugoslovanskih tleh se je začela 6. aprila 1941 z bombardiranjem Beograda. Hkrati so državne meje prestopile vojaške sile sosednjih držav: Italije, Nemčije, Madžarske in Bolgarije. Po kapitulaciji so okupatorji razkosali državo. Ustanovili so kvizlinško državo Hrvaško, ki je obsegala še Bosno in Hercegovino. Status Srbije, brez Vojvodine in Kosova, ni bil jasno definiran. Šlo je za nemško okupacijsko območje z nekaterimi elementi civilne uprave. Ostalo jugoslovansko ozemlje je bilo priključeno Italiji, Madžarski, Bolgariji, Nemčiji in Albaniji.⁴ Slovensko ozemlje so si razdelili Italijani, Nemci in Madžari. Večinski del Slovenije je pripadel Nemčiji. Italijanski in madžarski okupator sta ohranila dotedanjo upravno razdelitev. Nemci pa so na svojem področju izvedli upravno reorganizacijo. Hkrati pa so vsi trije iz višjih upravnih organov odstranili slovenski kader. Večino slovenskega ozemlja je pripadlo Nemčiji, majhen del vzhodne Slovenije (Prekmurje) so si prilastili Madžari. Osrednje področje, z Ljubljano kot slovenskim središčem, so okupi-

² Ivan Martelanc, Zasebnopravno zavarovalstvo v Sloveniji. Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana, 1939, str. 466–467.

³ »Zavarovalstvo«. Enciklopedija Slovenije zv.15., Mladinska knjiga, Ljubljana, 2001, str. 82.

⁴ Ferdo Čulinović, Okupatorska podjela Jugoslavije. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1970.

rali Italijani. Italijansko okupacijsko območje je bilo znano kot Ljubljanska pokrajina, zajemalo pa je področje jugozahodno od Ljubljane proti nekdanji jugoslovansko italijanski meji.

Ker so jugoslovansko državo odpravili, so se morali dogovoriti tudi o razdelitvi premoženja, terjatev in obveznosti bivše države. Poleti 1942 so na berlinski konferenci sklenili dogovor, da v pogodbo zapišejo, da jugoslovansko državno premoženje in terjatve preidejo v last okupatorskih držav po teritorialnem načelu. Hipotekarne terjatve pa so šle v dobro tistega, ki je okupiral območje z zastavljeno nepremičnino. Pri razdelitvi obveznosti jugoslovanske države so ubrali drugačno pot. Za delitev obveznosti in eventualnih primanjkljajev so določili razmerja na osnovi števila prebivalcev in njihovih proizvodnih zmogljivosti. Nemčiji je pripadla dvajsetina, Italiji (z Albanijo in Črno goro), Madžarski in Bolgariji po 8 %, Hrvaški 42 % in Srbiji 29 % jugoslovanskih finančnih obveznosti.⁵ Poravnavo notranjih in zunanjih jugoslovanskih dolgov naj bi izvedli z obveznicami. »Države pridobitnice« so bile namreč dolžne v štirih mesecih po sklenitvi sporazuma zamenjati vse jugoslovanske državne obveznice z lastnimi. Za uresničevanje sporazuma so v Beogradu pri Narodni banki, ki je bila ravno tako v likvidaciji, ustanovili poseben pobotni urad. Urad je bil pod nemško upravo, pravico do vpogleda in soodločanja pa je imela tudi italijanska država. Naloga urada je bila vodenje evidence in vsa opravila pri delitvi ter odplačevanju prevzetih obveznosti s strani držav pridobitnic.⁶

Druga svetovna vojna je ostro zarezala v slovensko gospodarsko tkivo, ki je v gospodarskem smislu razpadlo na med seboj povsem nenaravno ločena območja, ki so jih zavojevalci takoj pričeli preurejati po lastni meri. Pri zamenjavi jugoslovanskih dinarjev so najbolj pohiteli Madžari, ki so že v drugi polovici maja 1941 kot edino plačilno sredstvo vpeljali lastno valuto pengö (v razmerju deset dinarjev za en pengö).

Nemški okupator je pri menjavi dinarjev postopal nekoliko drugače, predvsem z zakasnitvijo. V vmesnem obdobju do dokončne menjave je bilo na njihovem okupacijskem območju zanimivo stanje: veljale so kar tri valute hkrati. Do nadaljnjega je bila dopuščena dinarska kontinuiteta, kot plačilno sredstvo pa so pričeli veljati še boni državne kreditne blagajne (Reichskreditkassenschein) in Reichsmarka, a le v obliki drobiža, obtok kovancev in bankovcev večjih vsot na slovenskem območju še ni bil dopuščen. To prehodno stanje je trajalo dva meseca. S 15. junijem pa so nemške oblasti začele izvajati dokončno menjavo denarja. Dinar je bil kot plačilno sredstvo odpravljen, prav tako boni (Reichskreditkassenschein), ki jih je uporabljala nemška vojska. Edino zakonito plačilno sredstvo na okupiranih območjih je postala Reichsmarka (RM). Zamenjavo so po tečaju dvajset dinarjev za eno marko opravili do konca junija pri podružnicah Reichsbanke v Mariboru in Kranju ter v menjalnicah v Celju in na Ptuj. Na Gorenjskem in Koroškem je bila možna menjava denarja še v vseh denarnih zavodih. V Reichsmarke so spremenili tudi vse predvojne dinarske terjatve, pod pogojem, da so se nanašale na nemško okupacijsko območje. Hkrati je pričel veljati nemški devizni režim, kateremu je bil z dnem menjave podvržen tudi dinar.

Zamenjavo dinarjev so zadnji opravili Italijani, pa čeprav so zasedbene oblasti pohitele in že v prvih dneh okupacije določile začasno tečajno razmerje. Lira je bila že v štirinajstih dneh po okupaciji uvedena kot legalno plačilno sredstvo, a še neobvezno. S 26. aprilom je bil prepovedan vnos dinarjev na okupirano območje in iznos iz njega. Kasneje je bil celo uveden trivalutni sistem: lira, albanski frank in dinar, pri čemer je bilo določeno, da lahko poteka

⁵ Jutro 28. 7. 1942.

⁶ Zakon z dne 14. decembra 1942–XXI, št. 1828: Odobritev dogovorov, sklenjenih dne 22. junija 1942, v Berlinu med Italijo, Nemčijo, Bolgarsko, Hrvaško in Madžarsko, o likvidaciji imovine bivše jugoslovanske države in o nekaterih drugih, s tem spojenih finančnih vprašanjih. Bollettino Ufficiale per la provincia di Lubiana/Službeni list za Ljubljansko pokrajino, št. 26/1943.

dinarsko poslovanje le na okupiranih območjih. Če so Italijani pohiteli pri določanju začasnega tečaja, pa so se dejanske odprave dinarjev kot plačilnega sredstva lotili zadnji. Menjavo denarja je opravila Banca d'Italia oziroma v njenem imenu finančno ravnateljstvo, banovinski finančni oddelek in davčni uradi. Denarni zavodi, državni organi in Pokojninski zavod za nameščence so morali zamenjavo dinarjev za lire opraviti neposredno pri italijanski centralni banki. Zamenjava denarja je bila opravljena sorazmerno hitro, v tednu dni. Posamezniki in ustanove so morali zamenjati tudi vrednostne papirje, ki so bili nominirani v dinarjih. Menjava je bila opravljena v razmerju, ki je bilo za imetnike dinarjev za dobro četrtino bolj ugodno, kot je to določal prvotno opredeljeni tečaj.

Zamenjava dinarjev za okupatorske valute je povzročila razvrednotenje slovenskega denarnega premoženja. Menjava plačilnih sredstev je bila opravljena ob podcenjenosti jugoslovanskega dinarja (za 12 do 15 %), pri čemer je bil nizek zlasti aprilski začasni italijanski tečaj, ki je dinar podcenil za celih 45 %.⁷

Pri razkosanju Slovenije so si največji kos pogače odrezali Nemci. Na njihovem zasedbenem območju je bilo 72 % predvojnih industrijskih zmogljivosti Dravske banovine. Pregled po posameznih panogah pokaže, da so dobili skoraj vso metalurgijo in rudarstvo, 94 % tekstilne, 88 % kemične, 86 % usnjarske, 84 % kovinske, 80 % lesne, 73 % gozdno-žagarske, 66 % živilske in 63 % oblačilne predvojne slovenske industrije, prav tako pa tudi večinski delež delavcev. Italijanskim in madžarskim okupatorjem ni ostalo veliko: Italijani so si prilastili dobro četrtino predvojnih industrijskih zmogljivosti, Madžari pa si s Prekmurjem, ki je bilo najbolj agrarno območje v predvojni Sloveniji, tudi niso znatno opomogli – tamkajšnja industrija je obsegala le malenkostna 2 % predvojnih zmogljivosti Slovenije.

Okupatorji so takoj pričeli vključevati slovenske industrijske obrate v lastno gospodarstvo. Pretežni del slovenske industrije se je preusmeril v proizvodnjo za vojaške namene. Zlasti v prvih letih se je proizvodnja zelo povečala, spremljala jo je tudi rast zaposlenosti. Najbolj so se trudili Nemci, ki niso zgolj dvignili ravni proizvodnje in števila zaposlenih, temveč so celo modernizirali in povečali zmogljivosti na slovenskem ozemlju. Industrijski potencial okupiranih ozemelj so hoteli pomnožiti z graditvijo novih industrijskih podjetij. O načrti izrabi gospodarskih možnosti slovenske zemlje in ljudi so pričali številni neuresničeni investicijski načrti.

Nemške naložbe v slovensko industrijo so segle na tista področja, ki so dajala takojšen učinek, bodisi neposredno, za zadovoljevanje armadnih potreb, ali za potrebe vojaške industrije. Tako so vlagali v proizvodnjo energije (elektrarne, daljnovodi, rudniki) in surovin (aluminij) ter v kovinsko, tekstilno in kemično industrijo. Ob umiku so se nemške enote zelo trudile, da bi izničile učinek medvojnih vlaganj. Mnogo tovarn so namerno onespособili, tako da so poškodovali strojni park ali pa so stroje enostavno razstavili in odpeljali s seboj.

V Ljubljanski pokrajini pred vojno ni bilo večjih industrijskih obratov, prav tako je bila slabo preskrbljena z naravnimi viri. Edina izjema so bili gozdovi; les je bil zato za italijansko gospodarstvo najpomembnejša postavka. Zasedbene oblasti so to s pridom izkoriščale in pospeševale sečnjo ter predelavo lesa. Pri izkoriščanju slovenskih gozdov je imela vidno vlogo italijanska družba Emona, ki pa ni mogla povsem uresničiti zelenega poseka zaradi partizanske vojske v gozdovih. Emona je poleg tega odkupila premoženje odseljenih kočevskih Nemcev; ves izkupiček od preprodaje teh nepremičnin so nakazali v Italijo.⁸

⁷ Damijan Guštin, Finančni viri in denarstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem 1941–1945. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 1987, str. 85–86.

⁸ Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Dolenjska založba, Novo mesto, 1992, str. 11–13.

Poleg drugega gorja prinesejo vojne tudi tegobe sprotnega razvrednotenja finančnega premoženja. Tako kot v drugih vojnah je tudi druga svetovna vojna prinesla rast inflacije, ki je sproti izničevala realno vrednost zaslužkov. Italijani so sicer po zamenjavi dinarjev za lire plače na splošno malce povečali. Nekoliko bolj so se plače zaradi številnih novih kolektivnih pogodb dvignile leta 1942, vendar je tudi to povečanje znatno zaostajalo za rastjo življenjskih stroškov. Zasedbene oblasti so sicer izjavljale, da zaradi nizkih plač oziroma nezmožnosti njihovega dviga ne bodo dovolile rasti cen. Toda očitno so obljubo dale brez premisleka, saj je vsakodnevna stvarnost govorila nasprotno: cene življenjskih potrebščin so vztrajno silile v vrto glave višine.

Rastoče cene in pomanjkanje so med prebivalstvom vzbujali ogorčenje in nezadovoljstvo. Krotitev rasti cen, ne le v vojnih razmerah, je zelo težavno početje. Italijanske zasedbene oblasti so se zadeve lotile z lažje plati. Da bi obrzdale cene, so v začetku leta 1943 zamrz-nile plače zaposlenih. Nadejali so se, da bodo tako ustavili rast cen, kar se je izkazalo za zgolj papirnat ukrep. Zato so Nemci proti koncu leta 1943 linearno dvignili plače v Ljubljanski pokrajini za približno tretjino. Tudi ta ukrep je ostal brez vidnejšega učinka: plače niso mogle dohiteti naraščajočih cen. Na to sta vplivala italijanska inflacija, kajti Ljubljanska pokrajina je ostala del italijanskega monetarnega sistema tudi po kapitulaciji Italije, in splošno po-manjkanje življenjskih potrebščin. Proti koncu leta 1944 so Nemci še enkrat skušali urediti razmerje plač in cen, vendar je uresničitev prehitel konec vojne.

Plače zaposlenih so med vojno, ne glede na okupatorske sisteme, ves čas znatno zaostaja-le za cenami. Sistem racionirane preskrbe je obsegal majhno število artiklov, potrebe prebi-valstva so bile zato skromno potešene. Obenem je nenadzorovani, to je črni ali sivi trg, kjer so se cene življenjskih potrebščin nenehoma dvigovale, vsrkaval vse večji del kupne moči prebivalstva.⁹

Zavarovalništvo na italijanskem okupacijskem območju

Z razpadom jugoslovanske države je nastopila zmeda, starih oblasti ni bilo več, nova okupacijska oblast se še ni vzpostavila. Da bi se izognili brezvladju so v Sloveniji oblikovali provizorično vlado (Narodni svet), ki je združevala vse legalne stranke. Ta kratkotrajna oblast je ukrepala na različnih področjih, tudi na zavarovalniškem. Tako so v uredbi z dne 15. aprila 1941 odložili vsa izplačila zasebnopravnih terjatev za 14 dni, to je do konca aprila. Zavarovalnice v času veljavnosti odloga niso bili dolžne odkupovati police, dajati posojila na police ter izplačevati po zavarovalnih pogodbah dospela vplačila.¹⁰ S to uredbo so slovenske oblasti zaključile delo na tem področju. Odgovornost so namreč prevzele italijanske okupacijske oblasti. Na področju zavarovalništva je že 20. aprila sledila nova uredba, ki je do 15. maja odlagala izplačilo glavnice, zavarovanih v pogodbah o življenjskem zavarovanju, odkupo-vanje teh polic in odobravanje posojil nanje. Zavarovalnice so bile dolžne po 5. maju izplačevati vse odškodninske zahteve za elementarno škodo, ne glede na vzrok škode. Zaradi te obvez-nosti so lahko zavarovalnice terjale od bank, da jim izplačujejo njihove vloge v višjem deležu kot je veljalo za druge deponente.¹¹ Tudi vloge v bankah so bile namreč v tem obdobju le

⁹ Arhiv Slovenije, Ministrstvo za finance LRS, fasc. 152.

¹⁰ Službeni list kraljevske banke uprave Dravske banovine št. 31/1941, str. 292. Uredba bana in Narodnega sveta o odložitvi plačil zasebnopravnih terjatev.

¹¹ Bollettino Ufficiale del R. Commissariato cicile per i territori sloveni occupati/Službeni list kr. Civilnega komisariata za zasedeno slovensko ozemlje No./kos 35/1941, str. 313–314. (BU/SL) Termine della sospensione dei pagamenti/Roki odložitve plačil.

omejeno dostopne.¹² Konec aprila so italijanske oblasti tudi postavile pod sekvester vse zavarovalnice na njihovem okupacijskem območju. Tako obe domači zavarovalnici s sedežem v Ljubljani, kot tudi podružnice in zastopstva zavarovalnic iz drugih jugoslovanskih področij.¹³

Še preden so dočakali sredo maja, ko naj bi se iztekla veljavnost predhodne uredbe, so oblasti ponovno posegle vmes, ker so na osnovi stanja v bankah in zavarovalnicah presodili, da lahko omejitve vendarle nekoliko omilijo, kar pa je bilo še daleč od sprostitev poslovanja. Tako so določili, da lahko zavarovalnice s 16. majem začnejo z izplačevanjem glavnice iz pogodb življenjskega zavarovanja ne glede na datum podpisa pogodbe. Lastniki polic življenjskega zavarovanja, ki so bile sklenjene pred 15. aprilom, se pravi pred prvo uredbo o odlogu izplačil, pa še vedno niso mogli povsem prosto razpolagati s svojim premoženjem. Izjemoma so lahko na osnovi polic dobili posojilo za vplačilo premij. Imetniki polic življenjskega zavarovanja, ki so imeli toliko poguma, da jih od sklenitve zavarovanja niso odvrnile niti negotove vojne razmere, pa so z dnem uveljavitve te uredbe ponovno pridobili polno lastniško pravico. Svoje police so lahko prodajali ali ponujali kot jamstva za posojila.¹⁴ Sredi poletja (31. julija) 1941 pa so bile končno odpravljene vse omejitve za poslovanje zavarovalnic in zavarovancev, ne glede na čas sklenitve zavarovalnih polic.¹⁵

S sprostitvijo zavarovalniškega poslovanja se je pričela doba preurejanja. Italijani so hoteli čimprej spremeniti podobo zavarovalniškega trga v tem delu Slovenije, ki so ga poimenovali Ljubljanska pokrajina. Ti postopki so se pričeli z izdajo posebne uredbe, ki je regulirala delo zavarovalnic v Ljubljanski pokrajini. Italijanske okupacijske oblasti, konkretno Visoki komisariat, so prevzele pravico do podeljevanja dovoljenj za opravljanje zavarovalniških dejavnosti. Prav tako je bilo potrebno posebno dovoljenje za prenos delniške glavnice ali portfeljev na druge družbe ne glede na to ali so že prej poslovale v pokrajini ali ne. Visoki komisariat si je pridržal tudi izključno pravico do nadzorovanja zavarovalniškega poslovanja.¹⁶ Na tej uredbi je temeljil naslednji ukrep italijanskih okupacijskih oblasti. Konec novembra 1941 so določili, katere zavarovalnice sploh smejo poslovati v Ljubljanski pokrajini. Visoki komisariat je to pravico podelil obema slovenskima zavarovalnicama (Vzajemni in Slaviji) ter vsem tistim italijanskim zavarovalnicam, ki so jim dovoljenje podelile že jugoslovanske oblasti pred izbruhom druge svetovne vojne. K tem družbam so prišteli še italijansko državno zavarovalnico INA – Istituto Nazionale delle Assicurazioni, ki se je lahko udeleževala na področju življenjskega zavarovanja. Vsem ostalim zavarovalnicam je bilo prepovedano poslovanje na področju Ljubljanske pokrajine. Svoje poslovanje so morale predati ustreznim italijanskim zavarovalnicam, ne glede ali so izhajale iz Italiji prijateljskih ali sovražnih dežel.¹⁷

Dokončno ureditev zavarovalniškega področja v Ljubljanski pokrajini pa je pomenila »silvestrska« uredba (31. 12. 1941). Z nastopom novega leta 1942 so morale prenehati delovati v Ljubljanski pokrajini vse podružnice jugoslovanskih zavarovalnic. Portfelje in kritja so morale prenesti na točno določene zavarovalnice. Tako bi INA prevzela poslovanje zavaro-

¹² Žarko Lazarevič – Jože Prinčič: Zgodovina slovenskega bančništva. ZBS, Ljubljana, 2000, str. 170–171.

¹³ Glej uredbe o sekvestraciji posameznih gospodarskih subjektov, med njimi tudi zavarovalnic v BU/SL 36/1941, str. 318–324..

¹⁴ BU/SL 39/1941, str. 342–343. Limitazioni alla moratoria bancaria e assicurativa/Omejitev plačilnega odloga bankam in zavarovalnicam.

¹⁵ BU/SL 48/1941, str. 376–378. Abolizione della moratoria banacaria e assicurativa/Odprava plačilnega odloga bankam in zavarovalnicam.

¹⁶ Ravno tam, str. 375. Disciplina delle assicurazioni private nella Provincia di Lubiana/Ureditev zasebnega zavarovanja v Ljubljanski pokrajini.

¹⁷ BU/SL 95/1941, str. 683–685. Provvedimenti per un primo assestamento delle assicurazioni private/Določbe za preureditev zasebnega zavarovanja.

valnic Jugoslavija in Feniks. Assicurazioni Generali di Trieste bi prevzela portfelje družb Sava, Croatia, Zedinjena/Ujedinjena, Anker in Union-incedentie-vie. Tržaška zavarovalnica Riunione Adriatica di Sicurita di Trieste pa bi okrepila svoje bilance s prevzemom poslovanja družb Rosija Fonsier, Internationale Unfall, Royal Exchange Assurance Corporation in Nazionale-incidie-vie. Glavnemu zastopstvu italijanske zavarovalne družbe Danubio so dodelili ljubljanske podružnice družbe Dunav (jugoslovanska izpostava te družbe). Poslovanje ljubljansko podružnico družbe Elementar/Commercial Union naj bi prešlo na italijansko podružnico te družbe, Elementare. Urejeno dokumentacijo o prenosu so morali predložiti v potrditev Visokemu komisariatu,¹⁸ ki je pri tem upošteval mnenje posebnega zavarovalnega odbora. V desetčlanski odbor je visoki komisar imenoval predstavnike zavarovalnic in strokovnjake s področja zavarovalništva. Temu odboru je predsedoval odposlanec visokega komisarja, podpredsedniško mesto pa je bilo prepuščeno predsedniku strokovnega združenja, Društva denarnih in zavarovalnih zavodov v Ljubljanski pokrajini,¹⁹ ki je bilo, v skladu s stanovsko ureditvijo, vključeno v Pokrajinsko zvezo delodajalcev.

Zavarovalnice so pripravile prevzemne pogodbe in jih nato v skladu z zahtevami poslale v odobritev visokemu komisarju. Tu se je tudi končalo, kajti z visokega komisariata so do kapitulacije italijanske države odobrili samo pogodbo o prenosu med zavarovalnima družbama Jugoslavija in INA.²⁰ INA je, ker se sama ni ukvarjala z elementarnim zavarovanjem, prenesla ta del poslovanja nekdanjih ljubljanskih podružnic jugoslovanskih zavarovalnic na milansko zavarovalnico Le Assicurazioni d'Italia. Taka ureditev zavarovalniškega področja je v Ljubljanski pokrajini, ki so jo po kapitulaciji Italije, zasedli Nemci, ostala v veljavi vse do konca druge svetovne vojne. Nemške okupacijske oblasti so posegle na področje zavarovalništva v Ljubljanski pokrajini le v marcu 1944, ko so določile, da je nadzor nad poslovanjem zavarovalnic prevzel vrhovni komisar. Z uredbo si je vrhovni komisar pridržal tudi pravico poseganja v poslovno politiko zavarovalnic. V njegovi pristojnosti je bilo podeljevanje dovoljenj zavarovalnicam za nakup in prodajo zemljišč in delnic ter za zastavitev ali drugačnih obremenitev zemljišč, vrednostnih papirjev in drugega imetja. Prav tako je bilo v njegovi pristojnosti odobritev združitve ali prenos portfeljev in deležev med zavarovalnicami. Zavarovalnice tudi niso smele spremeniti svojih statotov, družbenih pogodb, zavarovalnih pogojev in tarif, ne da bi si poprej pridobile dovoljenje vrhovnega komisariata.²¹

O poslovanju zavarovalnic v Ljubljanski pokrajini nimamo veliko poročil, saj sta le dve zavarovalnici imeli sedež v Ljubljani. Druge so poslovanje na slovenskem ozemlju izkazovale združeno, tako, da ni mogoče izdvojiti poslovanja na slovenskem ozemlju oziroma v Ljubljanski pokrajini. Obe slovenski zavarovalnici, Vzajemna in Slavija, sta razumljivo beležili strm upad bilančnih vsot in vseh za zavarovalnico pomembnih postavk. Govorimo lahko o stagnaciji ali bolje rečeno o životarjenju. To je bilo razumljivo, saj sta obe pokrivali celotno slovensko ozemlje in sta v okupacijskih razmerah morali prepustiti svoj portfelj na nemškem okupacijskem območju, ki je obsegalo večinski del Slovenije, avstrijskim zavarovalnicam.

¹⁸ BU/SL 1/1942, str. 2–3. Concentrazione dell'attività assicurativa/ Koncentracija zavarovalnega poslovanja.

¹⁹ BU/SL 95/1941, str. 683–685. Provvedimenti per un primo assessment delle assicurazioni private/Določbe za preureditev zasebnega zavarovanja.

²⁰ BU/SL 63/1943, str. 341–342. Approvazione della convenzione stipulata tra la Società Generale di Assicurazioni Jugoslavia e l'Istituto Nazionale delle Assicurazioni per la cessione del portafoglio assicurativo/ Odobritev dogovora, sklenjenega med Splošno zavarovalno družbo Jugoslavijo in Narodnim zavarovalnim zavodom – Istituto Nazionale delle Assicurazioni za odstop zavarovalne listnice.

²¹ Službeni list šefa pokrajinske uprave v Ljubljani št. 34/1944, str. 123–124. Verordnung über die privaten Versicherungsunternehmen (Versicherungs-Aufsichtsverordnung/Naredba o zasebnih zavarovalnih podjetjih (zavarovalno-nadzorstvena naredba).

To področje bilo tudi ekonomsko in socialno razvitejše kot agrarni predeli jugozahodno od Ljubljane, ki so sodili v Ljubljansko pokrajino. Zavarovalnici sta skušali ohraniti običajne načine in obseg poslovanja, kolikor je bilo to sploh mogoče v geografsko zelo utesnjemem področju, kjer so v neposredni bližini potekali vojaški spopadi med okupatorskimi silami in odporniškim gibanjem. Vse to ni moglo miniti brez posledic. Tako je v letu 1942 združena bilančna vsota obeh domačih zavarovalnic predstavljala komaj 37 % predvojne, premijske rezerve so se bilančno več kot prepolovile, vplačane premije pa so predstavljale le še dobro četrtno tistih iz leta 1940. V letih 1943 in 1944 so bilance izkazovale rast premij, vendar to ni bila posledica širjenja obsega poslovanja, temveč uskladitve višine premij z inflacijo. Ljubljanska pokrajina je namreč tudi po kapitulacije Italije ostala del italijanskega monetarnega sistema. Poseben problem je zavarovalnicam predstavljala vojna škoda. Postavile so se na stališče, da v primeru požara zaradi vojaških spopadov, ki so z razmahom odporniškega gibanja postajali čedalje bolj srditi in neusmiljeni, ne bodo krile škode. Kljub temu je bilo zahtevkov veliko, pričakovali so jih še več, okoliščine v večini primerov pa tako nejasne, da je bilo težko sprejeti končno odločitev.²²

Zavarovalništvo na nemškem okupacijskem območju

V nasprotju z Italijani so bile nemške okupacijske oblasti neprimerno bolj temeljite in odločne, tako tudi na področju zavarovalništva. Na nemškem okupacijskem območju so že do poletja 1941 povsem odpravili poslovanje nekdanjih jugoslovanskih zavarovalnic. Vse poslovanje in kritje so prenesli na svoje zavarovalnice. V juniju 1941 sta izšli naredbi, ki sta prepovedali poslovanje vseh jugoslovanskih zavarovalnic na nemškem okupacijskem območju in prenos portfeljev na avstrijske zavarovalnice. Opravljanje zavarovalniških poslov na slovenskem ozemlju pod nemško okupacijsko upravo pa so na posameznih področjih dovolili naslednjim avstrijskim zavarovalnicam:

- a) stvarno zavarovanje
 - 1. Allgemeine Elementar Versicherungs Aktiengesellschaft
 - 2. Donau-Concordia, Allgemeine Versicherungs Aktiengesellschaft
 - 3. Wechselseitige Versicherungsanstalt Südmark za slovensko Štajersko in Ostmark, Versicherungsaktiengesellschaft za Gorenjsko
- b) življenjsko zavarovanje
 - 1. Der Anker, Allgemeine Versicherungsaktiengesellschaft
 - 2. Ostmark, Versicherungsaktiengesellschaft
- c) bolniško zavarovanje
 - 1. Wechselseitige Krankenversicherungsanstalt Südmark
- d) zavarovanje živine
 - 1. Ostmark, Versicherungsaktiengesellschaft

²² Arhiv Slovenije, Ministrstvo za finance LRS, fasc. 152.

e) Transportno zavarovanje

1. Donau-Concordia, Allgemeine Versicherungs Aktiengesellschaft
2. Europäische Güter und Reisegepäck Versicherungsaktiengesellschaft²³

Tem družbam se je na določenih zavarovalnih področjih pridruževala še celovška zavarovalnica Kärntnerische Landes Brandschadenversicherungsanstalt. Italijanskim družbam, ki so svojimi izpostavami poslovale na slovenskem ozemlju, ki je pripadlo Nemčiji, so postavili posebne upravitelje (Treuhänder), v bistvu je šlo za neke vrste sekvester. V mesecu oktobru so odpravili nadzorovanje poslovanja italijanskih družb (Riunione Adriata in Assicurazioni generali), ki so jim povrh vsega, kot zavarovalnicam iz prijateljske dežele, dovolili še prevzem portfeljev elementarnega in življenjskega zavarovanja nekaterih jugoslovanskih zavarovalnic in izpostav tujih zavarovalnic na nemškem okupacijskem območju. In to tistih, ki so bile z njimi povezane že v predvojnem času.²⁴ V prvi zavarovalniški uredbi iz junija 1941 je bilo namreč določeno, da posamezniki/zavarovanci v elementarnem zavarovanju zaradi spremembe lastništva ali izteka zavarovalne dobe ne morejo odpovedati pogodb pred 1. aprilom 1944. V poletnih mesecih leta 1943 pa so okupacijske oblasti raztegnile tovrstno prepoved na nedoločen čas, do nadaljnjega.²⁵

O poslovanju zavarovalnic na nemškem okupacijskem območju ter o strukturi portfeljev ter obsegu zbranih premij in škod na slovenskem ozemlju zaenkrat še nimamo ustreznih podatkov, ker so se ti podatki izkazovali v zbirnih bilancah matičnih zavarovalnih družb. Prav tako je zaenkrat še izven našega spoznanja podrobno stanje na madžarskem okupacijskem območju, kjer so madžarske zavarovalnice ravno tako prevzele zavarovalniške posle od jugoslovanskih zavarovalnic.

Socialno zavarovanje med drugo svetovno vojno

V okvir socialnega zavarovanja v tej razpravi uvrščamo bolniško, nezgodno in pokojninsko zavarovanje zaposlenih. V letih pred drugo svetovno vojno je jugoslovanska država uspešna izoblikovati celovit socialno varstveni sistem. Temelji tega sistema so nastali že v Habsburški monarhiji in na tej podlagi so se po prvi svetovni vojni urejevale posamezne zvrsti socialnega zavarovanja. Tako je bilo bolniško in nezgodno zavarovanje delavcev s posebno uredbo v letu 1920 najprej urejeno na bivšem »avstrijskem« področju jugoslovanske države, na celo državo pa je bilo razširjeno dve leti kasneje. Slovenski delavci so tako obvezno bolniško in nezgodno zavarovanje spoznali med prvimi v Jugoslaviji, saj so ga drugje pričeli uvajati šele v drugi polovici dvajsetih let. Ti dve obliki zavarovanja pa socialnega položaja zaposlenih nista urejevali celovito, kajti manjkal je bistveni element, pokojninsko zavarovanje namreč. Uvedbo tega

²³ Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark Nr. 24/1941, str. 183–187. (odslej VAB US ...) Verordnung über die Regelung des Versicherungswesens in der Untersteiermark/Odredba o ureditvi zavarovanja na Spodnjem Štajerskem; Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains Stück 14/1941, str. 139–149. (odslej VAB KK ...) Verordnung über die Regelung des Versicherungswesens in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains/Odredba o ureditvi zavarovanja na zasedenem ozemlju Koroške in Kranjske.

²⁴ VAB US. 48/1941, str. 355–356. Zweite Verordnung über die Regelung des Versicherungswesens in der Untersteiermark; VAB KK 30/1941, str. 333–334. Verordnung über die Regelung des Versicherungswesens in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains.

²⁵ VAB US. 23/1943, str. 125. Dritte Verordnung über die Regelung des Versicherungswesens in der Untersteiermark.

zavarovanja za vse zaposlene je vlada odlagala vse do leta 1937, ko so začeli od zavarovancev pobirati prispevke in je pričela teči tudi pravica do tega zavarovanja.

Za izplačevanje pokojninskih rent tistim zaposlenim, ki so že imeli pokojninsko zavarovanje po avstrijski zakonodaji (rudarji, železničarji in nameščenci), so v Ljubljani ustanovili Pokrajinski pokojninski sklad, ki je izplačeval tudi draginjske doklade ljudem s prenizkimi rentami. Ta Pokojninski sklad je deloval vse do leta 1935. Z razširitvijo obveznega zavarovanja na celotno državo je bilo potrebno vzpostaviti tudi zaključen sistem. Pooblaščenca ustanova za izvajanje obveznega bolniškega in nezgodnega zavarovanja je po letu 1922 postal Osrednji urad za zavarovanje delavcev s sedežem v Zagrebu, ki je imel v Ljubljani svojo izpostavo za Slovenijo. Z uveljavitvijo obveznega pokojninskega zavarovanja za vse zaposlene v letu 1937 pa je na Osrednji urad za zavarovanje delavcev prešla tudi skrb za izvajanje pokojninskega sistema v državi. Pokojninsko zavarovanje uradništva, ki je bilo zastavljeno še pred prvo svetovno vojno, pa je še naprej izvajal Pokojninski zavod za nameščence s sedežem v Ljubljani, ki je poleg Slovenije pokrival tudi področje Dalmacije z otoki in Kvarner.²⁶

Z okupacijo in razkosanjem jugoslovanske države in seveda tudi Slovenije so se razmere temeljito spremenile tudi za socialno varstveni sistem. Tako kot na drugih družbenih področjih so nastopile velike spremembe tudi v socialno varstvenem sistemu. Ukrepanje okupacijskih sil je bilo različno, težav z medsebojnim izmenjavanjem terjatev in dolgov med posameznimi zavarovalnimi zavodi ob hkratni valutni zmešnjavi pa nič koliko.

Socialno zavarovanje na nemškem okupacijskem območju

Nemške okupacijske oblasti so slovensko ozemlje razdelile na dve upravni enoti. Področje severnega dela dežele Kranjske/Gorenjska in del slovenske Koroške so priključili avstrijski Koroški, slovensko Štajersko oziroma nekdanjo Spodnjo Štajersko pa so pridružili avstrijski Štajerski. Čeprav je šlo za slovensko ozemlje pod nemško okupacijsko oblastjo pa se je ravnanje na področju socialnega zavarovanja nekoliko razlikovalo. Zaradi tega bomo problematiko v nadaljevanju predstavili pokrajinsko ločeno.

a) Socialno zavarovanje na slovenskem Štajerskem

Na Štajerskem so s preurejanjem jugoslovanskega sistema socialnega zavarovanja začeli že v prvih tednih okupacije. Še pred iztekom aprila so civilne oblasti imenovala pooblaščenca za socialno zavarovanje. Njegova naloga je bila poskrbeti za nemoten prehod zavarovancev iz jugoslovanskega sistema socialnega zavarovanja v rajhovski način in obseg zavarovanja, ki naj bi ga postopoma uvedli tudi na slovenskem ozemlju pod nemško okupacijo.²⁷ Maja se je pričelo resno delo na preurejanju socialnega zavarovanja. Vse oblike zavarovanja so prenesli na nove ustanove. V Mariboru so tako preoblikovali izpostavo ljubljanske enote Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Überleitungsstelle für Sozialversicherungs in Marburg. Uredba je določila kontinuiteto predvojnega zavarovanja in prenos zavarovanj (zdravstveno, nezgodno, invalidsko, pokojninsko,...) na »novo« zavarovalnico ob nespremenjenih pogojih. Rajhovska zakonodaja pa je veljala le za nemške uslužbence, ki so na to področje prišli po 6. aprilu 1941 oziroma izbruhu vojnih spopadov.²⁸ Ker pa nekdanji Okrožni urad za zavarovanje delav-

²⁶ France Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1998, str. 159–200.

²⁷ VAB US 5/1941, str. 19. Bekanntmachung.

²⁸ VAB US 10/1941, str. 33–34. Verordnung über die einstweilige Regelung der Sozialversicherung in der Untersteiermark/Odredba o začasni ureditvi socialnega zavarovanja na Spodnjem Štajerskem.

cev ni kril zavarovanj vseh zaposlenih so izdali še posebno uredbe, ki so zagotavljale kontinuiteto veljavnosti višine vplačil in pravic za pokojninsko zavarovanje nameščencev.²⁹

Z naslednjimi uredbami pa so že prešli na urejanje podrobnosti. Tako so že teden dni po prvi uredbi določili novo višino socialnih prispevkov. Natančno so predpisali koliko mora plačati zavarovanec in koliko delodajalec z veljavnostjo od 1. aprila 1941 dalje. Višina prispevkov je bila določena v deležu od mesečne plače oziroma osnove za prispevek, ki je vključevala tako prejemke v gotovini kot tudi z uredbo denarno ovrednotene druge nederarne »prejemke«/ugodnosti kot so stanovanje ali prehrana. Delavcem so tako določili 16,5 % prispevek, pri čemer so morali sami plačati 7,75 %, delodajalec pa 8,75 %. Nameščenci so za svojo socialno varnost morali nameniti 13,5 % mesečne plače (6,25 % sami in 7,25 % delodajalec), kar pa ni vključevalo pokojninskega zavarovanja. Za to so morali plačevati še poseben prispevek, ki je bil določen nominalno glede na višino plače oziroma mezdni razred. Razen za dva najnižja plačilna razreda, kjer so vse stroške pokojninskega zavarovanja plačevali delodajalci, so si v preostalih 12 mezdni razredih delodajalci in nameščenci delili stroške zavarovanja. Pri tem so nekoliko več plačevali delojemalci. Pri zavarovanju hišne služničadi in vajencev je bil znesek določen nominalno. Služkinjam, strežnicam in hišnikom so delodajalci vplačevali dve tretjine prispevka, mladotnim vajencem pa kar v celoti. Od vplačanih vsot je bilo 6 % namenjeno za bolniško oskrbo, 1 % za nezgodno zavarovanje, 6,5 % za primer brezposelnosti delavcev in nameščencev. Za invalidsko in starostno zavarovanje delavcev pa se je namenilo 3 % osnove prispevkov.³⁰ V začetku junija so to uredbo nekoliko dopolnili z določbo o dvigu deleža vplačil pri nameščencih, ker so jim vključili v enotni prispevek tudi pokojninsko zavarovanje. Skladno s tem je sledila še dopolnitev, da se za pokojninsko zavarovanje nameščencev namenja desetina osnove prispevkov.³¹

Izven določil te uredbe so ostali rudarji oziroma drugi zaposleni, ki so imeli svojo socialno zavarovanje urejeno preko rudarskih bratovskih skladnic. V začetku julija so tudi to obliko zavarovanja priključili osrednji ustanovi Überleitungsstelle für Sozialversicherung v Mariboru. Položaj zavarovancev preko bratovskih skladnic je bil enak kot v drugih primerih, razlikovale so se le višine prispevkov. Delavci so za zagotovitev socialnih pravic plačevali 25,05 % mesečnih prejemkov (9,15 % delojemalec, preostalo delodajalec), nameščenci pa 19 % (9 % sami, drugo delodajalec).³² Z navedenimi ukrepi je bila na sistemski ravni na slovenskem Štajerskem zagotovljena kontinuiteta socialnega zavarovanja, to je obveznosti in pravic, tudi v razmerah okupacije. Tačasna ureditev je veljala leto dni, kajti z iztekom julija 1942 je bilo z novo uredbo socialno zavarovanje izenačeno s pravili, ki so veljali za avstrijsko Štajersko. Nova uredba, ki je socialno zavarovanje omogočala tudi delavcem v poljedelstvu, je namreč povzemala določbe uredbe o socialnem zavarovanju za Avstrijo iz leta 1938 (Die Verordnung über die Einführung der Sozialversicherung im Lande Österreich vom Dezember 1938).³³

²⁹ Ravno tam, str. 35–36. Bekanntmachung über die Pensionversicherung der Angestellten in der Untersteiermark/Razglas o pokojninskem zavarovanju nameščencev na Spodnjem Štajerskem.

³⁰ VAB US 11/1941, str. 38–39. Anordnung über die Entrichtung von Beiträgen zur Sozialversicherung in der Untersteiermark/ Naredba o plačevanju prispevkov za socialno zavarovanje na Spodnjem Štajerskem.

³¹ VAB US 21/1941 154–155. Anordnung über die Entrichtung von Beiträgen zur Sozialversicherung in der Untersteiermark/ Naredba o plačevanju prispevkov za socialno zavarovanje na Spodnjem Štajerskem.

³² VAB US 30/1941, str. 239–240. Anordnung über die Entrichtung von Beiträgen in der Bergarbeiter – (Bruders-laden-) Versicherung/Naredba o plačevanju v rudarskem zavarovanju (bratovske skladnice).

³³ VAB US 93/1942, str. 635–640. Verordnung über die Regelung der Sozialversicherung.

b) Socialno zavarovanje na Gorenjskem

Tudi na preostalem delu Slovenije pod nemško zasedbo, ki je zajemal severni del nekdanje dežele Kranjske in slovensko Koroško, so pričeli z urejanjem socialnega zavarovanja. Tamkajšnje zasedbene civilne oblasti pa pri tem niso bile tako urne kot na Štajerskem, kaj šele tako sistematične. Reševanje socialno varstvenih vprašanj ni bilo celovito, množica obsežnih in drobnih predpisov za različne primere zamegljuje celovito podobo. V tem ukrepanju lahko izluščimo naslednje sosledje ravnanj. Najprej so okupacijske oblasti podaljšale veljavnost obstoječih zavarovanj, nato so opredelili višino vplačil na račun posameznih zavarovanj, da bi končno določili tudi obseg pravic in višino rent po posameznih socialno varstvenih kategorijah. Zavarovancem so v nekaj mesecih vse rente povišali za 30 %. Tako je minimalna renta znašala 30 RM za neporočenega zavarovanca, drugače 45, za vsakega otroka do 18 let so bili upravičeni še do 5 RM dodatka. Vdovska renta je bila določena na minimalnih 20 RM.

Sredi maja je izšla prva uredba o ureditvi socialnega zavarovanja, ki je ravno tako določala kontinuiteto zavarovanj za delavce in nameščence. Tako kot na Štajerskem so tudi tukaj oblikovali novo zavarovalnico, ki je prevzela vse terjatve in obveznosti iz socialnega zavarovanja na tem področju ne glede na ustanovo. V Kranju je pod vodstvom posebnega pooblaščenca začela delovati Blagajna za socialno zavarovanje (Socialversicherungskasse). Tej ustanovi/zavarovalnici so bili vsi zaposleni dolžni plačevati prispevke in sicer 6,5 % za primer brezposelnosti, 6,25 % za bolniško zavarovanje, 1,75 % zavarovanje zoper nezgode in 5,5 % za pokojninsko zavarovanje od plačne osnove za bolniško zavarovanje brez razlike, ne glede na to ali je šlo za delavca ali za nameščenca.³⁴ Nova uredba je sledila prvotni že deset dni kasneje, z njo so predpisali, da so vsi zaposleni za zagotavljanje storitev socialnega zavarovanja dolžni plačevati petino dejanskega zaslužka, zaposleni in delodajalec sta si stroške delila na polovico. Izjeme pri plačevanju prispevkov so bili mladoletni vajenci in delavci, ki so bili plačani v naturalijah. Socialno varstvene prispevke so za njih plačevali delodajalci. Začasno so bili oproščeni plačevanja prispevkov za zavarovanje zoper brezposelnost služkinje v zasebnih gospodinjstvih, poljedelski in gozdarski delavci.³⁵

Nato so okupacijske oblasti natančno predpisale obseg in višino dajatev za bolniško zavarovanje. V posebnem razglasu je pooblaščenec za socialno politiko natančno definiral vsebino bolniškega zavarovanja za zavarovanca in za njegove svojce (»bolezensko pomoč, porodniška pomoč, pomoč za slučaj smrti«) ter upravičence do različnih pomoči (zakonec in otroci do 18 let, če živijo z zavarovancem brez razlike – zakonski, nezakonski, posvojeni ...), prav tako načine in višino izplačil.³⁶ Določili so tudi dolžnost delnega kritja, ki ga je bil zavarovanec dolžan plačevati pri izdaji zdravila na recept. Določili so tudi izjeme, ko so bili

³⁴ VAB KK 4/1941, str. 17–20. Bekanntmachung über die Ernennung des Leiters der sozialversicherungskasse/Obvestilo o imenovanju vodje blagajne za socialno zavarovanje, Verordnung über die Regelung der Sozialversicherung und der Beitragspflicht für Arbeitseinsatz und Arbeitslosenhilfe/Odredba o ureditvi socialnega zavarovanja in prispevanja za omogočenje dela in pomoči za brezposelne.

³⁵ VAB KK 10/1941, str. 94–98. Bekanntmachung zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung und der Beitragspflicht für Aufgaben des Arbeitseinsatzes und der Arbeitslosenhilfe/Razglas v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15. maja 1941 o ureditvi socialnega zavarovanja in o prispevalni dolžnosti za naloge uvrstitev v delo in brezposelnostne pomoči.

³⁶ VAB KK 17/1941, str. 169–170, 177–179. 2. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherungen; hier: Umfang und Ausmaß der vorläufigen Leistungen in der Krankenversicherung/2. razglas pooblaščenca za socialno zavarovanje in vodje blagajne za socialno zavarovanje k izvršitvi odredbe načelnika civilne oblasti z dne 15. maja 1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; obseg in višina prehodnih dajatev bolniškega zavarovanja.

zavarovanci oproščeni plačevanja (tuberkuloza, spolne bolezni, družine v več otroci, dolgotrajno zdravljenje...).³⁷

V juliju so v enotno zavarovanje vključili še bratovske skladnice, ki so na tem področju izvajale socialno zavarovanje za zaposlene v jeseniški in ravenski železarni ter v mežiškem rudniku. Te ustanove so bile sicer podrejene Blagajni za socialno zavarovanje v Kranju, vendar niso bile povsem inkorporirane vanjo. Železarski delavci, rudarji in nameščenci v teh obratih so morali poslej plačevati 5 % za bolniško, 1,5 % za nezgodno, za invalidsko/starostno in pokojninsko zavarovanje za nameščence 10 % ter za zavarovanje zoper brezposelnost 4 % plače. Prispevek za bolniško zavarovanje so morali plačevati zaposleni in delodajalci v polovičnem znesku. Enako načelo je bilo uveljavljeno tudi v primeru prispevkov za pokojninsko zavarovanje nameščencev. Nasprotno pa so morali delodajalci plačati 60 % premije za invalidsko oziroma starostno zavarovanje delavcev v rudarskih in železarskih obratih. Tudi v primeru zavarovanja zoper brezposelnost so ločili med delavci in nameščenci. Slednji so morali kriti polovico zahtevanega vplačila, delavci le 0,5 %. Nezgodno zavarovanje pa so morali vsem zaposlenim v celoti kriti delodajalci.³⁸ Septembra 1941 so članom bratovskih skladnic, ki so že prejemale pokojnine oziroma naj bi jih začeli prejemati, priznali pravico do pokojnin, ko so pridobili podatke iz nekdanjih centralnih ljubljanskih uradov. Uredba je pravico do pokojnin priznavala s 1. majem 1941, k določeni pokojnini so izplačevali še 30 % dodatek. Hkrati so uredili še vprašanje bolniškega zavarovanja upokojencev iz bratovskih skladnic.³⁹

Delodajalci so bili materialno in kazensko odgovorni za vse poškodbe pri delu s smrtnim izidom ali hudimi telesnimi poškodbami, če bi policijske oblasti ugotovile, da so nastale zaradi neupoštevanja pravil varnosti pri delu in to ne glede na gospodarsko panogo.⁴⁰ S posebnim predpisom, podobno kot pri bolniškem zavarovanju, so natančno predpisali tudi postopke in obseg pravic (bolniško oskrbo/zdravljenje in nadomestilo dela izgubljenega dohodka) v okviru nezgodnega zavarovanja,⁴¹ kar je bilo kasneje dopolnjeno še s posebno uredbo o

³⁷ VAB KK 21/1941, str. 232, 242. 4. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains vom 1. august 1941, hier: Ergänzung der 2. Bekanntmachung vom 26. Mai 1941, betreffend Umfang und Ausmass der vorläufigen Leistungen in der Krankenversicherung/ 4. obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske; tu: dodatek drugemu obvestilu z dne 26. maja 1941 o obsegu in izmeri začasnih dajatev v bolniškem zavarovanju.

³⁸ VAB KK 20/1941, str. 201, 215. Verordnung vom 10. Juli 1941 zur Durchführung der Verordnung zur Regelung der Sozialversicherung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains vom 15. Mai 1941/Odredba o izvršitvi odredbe k ureditvi socialnega zavarovanja na zasedem ozemlju Koroške in Kranjske z dne 15. maja 1941.

³⁹ VAB KK 23/1941, str. 263–264, 270–271. 8. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse zur Durchführung der Verordnung zur Regelung der Sozialversicherung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains vom 15. Mai 1941; hier: Leistungen aus der Pensionversicherung der Bergarbeiter; alte Pensionen, Teilpensionen und neue pensionen von Bruderladen ausserhalb der Besetzten Gebiete Kärntens und Krains/ 8. obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15. 5. 1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; tu: dajatve iz pokojninskega zavarovanja rudarjev, stare pokojnine, delne pokojnine in nove pokojnine bratovskih skladnic izven zasedenega ozemlja Koroške in Kranjske.

⁴⁰ VAB KK 20/1941, str. 205–206, 218–219. Verordnung zur Durchführung der Verordnung zur Regelung der Sozialversicherung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains vom 15. Mai 1941; hier: Unfallsanzeige und Haftung durch der Arbeitgeber (Betriebsunternehmer)/Odredba v svrhu izvršitve odredbe o ureditvi socialnega zavarovanja na zasedem ozemlju Koroške in Kranjske z dne 15. maja 1941; tu: naznanilo o nezgodi in jamstvo po delodajalcu (podjetniku obrata).

⁴¹ Ravno tam, str. 210, 223–225. 3. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung; hier: Umfang und Ausmass der vorläufigen Leistungen in der Unfallversicherung/ 3. Obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15. maja 1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; tu: obseg in mera začasnih dajatev v zavarovanju zoper nezgode.

postopkih in pravicah ter višin izplačil/rent zavarovancem na račun nezgodnega zavarovanja.⁴² Problematika nezgodnega zavarovanja rudarjev je bila zaradi posebnih pogojev dela regulirana s posebnim predpisom.⁴³ Na nezgodno zavarovanje se je navezovalo tudi izplačevanje invalidnin. Tu so oblasti opredelile veljavnost jugoslovanskih odločb s 30 % dodatkom. Vsi prejemniki invalidnin so bili upravičeni tudi do zdravstvenega zavarovanja, za kar so morali odvajati 1 RM mesečno, poleg tega so morali prispevati še 2,30 RM v invalidski (starostni) sklad. Predpisali so seveda tudi natančne postopke za uveljavljanje določil v prihodnje.⁴⁴ Kot zadnje so uredili še postopke in pravila pri izplačevanju rent iz pokojninskega zavarovanja uradnikov, ki ga je na Gorenjskem izvajal nekdanji Pokojninski urad za nameščence v Ljubljani.⁴⁵ Z iztekom leta 1941 so določili še protivrednost naturalnih prejemkov izraženo v denarju, kar so uporabljali pri določanju plačne osnove, od katere so zaposlenim obračunavali prispevke za socialno zavarovanje.⁴⁶

S temi ukrepi je bilo prevzemanje in preurejanje socialnega zavarovanja na Gorenjskem bolj ali manj zaključeno, zajete in preoblikovane so bile vse oblike socialnega zavarovanja. Preostal je le še prehod na rajhovsko ureditev. Pred tem pa je v letu 1942 na tematiko socialnega zavarovanja izšlo še nekaj krajših, dopolnjujočih predpisov. Tako o nadaljevanju upravičenosti do bolniškega zavarovanja v primeru brezposelnosti in nadaljevanju pokojninskega zavarovanja pri nameščencih v primeru brezposelnosti,⁴⁷ o nezgodnem zavarovanju članov prostovoljnih gasilskih društev⁴⁸ ter o bolniškem in nezgodnem zavarovanju v času vpoklica

⁴² VAB KK 23/1941, str. 259–262, 267–268. 6. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse vom 1.9.1941 zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung; hier: Ergänzung der 3. Bekanntmachung vom 23. Juli 1941 über Umfang und Ausmaß der vorläufigen Leistungen in der Unfallversicherung/ 6. obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15.5.1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; tu: Dopolnilo k 3. obvestilu z dne 23.7.1941 o obsegu in izmeri začasnih dajatev v zavarovanju zoper nezgode.

⁴³ VAB KK 23/1941, str. 261–263, 268–270. 7. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse zur Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung; hier: Vorläufige Leistungen in Pensions- und Unfallversicherung der Bergarbeiter/ 7. obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15.5.1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; tu: začasne dajatve v pokojninskem zavarovanju in v zavarovanju delavcev v rudnikih zoper nezgode.

⁴⁴ VAB KK 24/1941, str. 275–277, 282–283. 9. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse vom 10.9.1941 zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung; hier: Leistungen aus der Unfallversicherung der Arbeiter/ 9. obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15.5.1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; tu: dajatve iz invalidskega zavarovanja delavcev.

⁴⁵ VAB KK 23/1941, str. 277–279, 283–284. 10. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse vom 10.9.1941 zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung; hier: Leistungen aus der Pensionsversicherung der Angestellten / 10. obvestilo vodje blagajne za socialno zavarovanje v svrhu izvršitve odredbe načelnika civilne uprave z dne 15.5.1941 o ureditvi socialnega zavarovanja; tu: dajatve iz pokojninskega zavarovanja nameščencev.

⁴⁶ VAB KK 32/1941, str. 351–353, 356–358. Verordnung über die Bewertung der Sachbezüge für die Zwecke der Sozialversicherung und des Steuerabzuges vom Arbeitslohn/ Odredba o oceni vrednosti prejemkov v naravi za namene socialnega zavarovanja in davčnih odtegljajev delovne mezde.

⁴⁷ VAB KK 6/1942, str. 76–78. Verordnung zur Ergänzung der Verordnung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung und der Beitragspflicht für Arbeitseinsatz und Arbeitslosenhilfe; hier: Fortsetzung der Krankenversicherung (Weiterversicherung); Verordnung zur Ergänzung der Verordnung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung und der Beitragspflicht für Arbeitseinsatz und Arbeitslosenhilfe; hier: Freiwillige Fortsetzung der Pensionsversicherung für Angestellte.

⁴⁸ VAB KK 7/1942, str. 85. Verordnung zur Ergänzung der Verordnung zur Regelung der Sozialversicherung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains vom 15. Mai 1941; hier: Unfallversicherung der Mitglieder der freiwilligen Feuerwehren.

na delovno obveznost (Notdienstpflichtigen).⁴⁹ Pooblaščenec za socialno politiko pa je v tem letu izdal še dva predpisa. S prvim je pri pokojninskem zavarovanju nameščencev nekoliko modificiral vplačevanje prispevkov glede na starost zavarovanca, z višanjem starosti zavarovanca je rasla tudi višina prispevka. Dodali so še nekaj določb o višini dodatka za vzdrževane nepolnoletne otroke.⁵⁰ Z drugim predpisom pa je nadomestil predpise iz leta 1941 o obsegu pravic iz bolniškega zavarovanja.⁵¹ S koncem leta 1942 se je izteklo tudi prehodno obdobje na področju socialnega zavarovanja, kajti na področju Gorenjske je bila uveljavljena socialno varstvena zakonodaja, ki je veljala na avstrijskem Koroškem (enaka kot na Štajerskem, avstrijska zakonodaja iz leta 1938).⁵² Nekaj drobnih uredbic je izšlo še v letu 1943.

Socialno zavarovanje na italijanskem okupacijskem območju

Tudi na italijanskem okupacijskem območju je bil vzorec postopanja na primeru socialnega zavarovanja približno enak. Spremembe pa še zdaleč niso bile tako obsežne in globoke kot na nemškem okupacijskem območju. Najprej so italijanske okupacijske oblasti s posebnim odlokom sredi maja 1941 določile, da prevzame Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani izvajanje vseh oblik socialnega zavarovanja ob nespremenjenih pogojih v Ljubljanski pokrajini, to je italijanskem okupacijskem območju v Sloveniji. Avgusta pa so Okrožni urad preimenovali v Zavod za socialno zavarovanje Ljubljanske pokrajine in že s tem poudarili celovitost dejavnosti nove ustanove. Zavod je bil pod neposrednim italijanskim nadzorom, nosilec zavarovanja pa je bil od 10. aprila 1941 dalje.⁵³ Z iztekom prvega okupacijskega leta so z določitvijo dveh novih mezdnih razredov in pripadajočih prispevkov za socialno zavarovanje dopolnili dotedanjo ureditev.⁵⁴ Sočasno so določili tudi spremembo denarnih ekvivalentov naravnih prejemkov, ki so bili osnova za odmerjanje prispevkov za socialno zavarovanje.⁵⁵ Razporejanje zavarovancev v posamezne razrede, kar je imelo za posledico tudi rast vplačil oziroma premij za zagotavljanje socialne varnosti zaposlenih je zavod usklajeval v skladu z gibanjem plač. Višino prispevkov je seveda spremljala tudi rast različnih izplačil.

Italijanske okupacijske oblasti so v Ljubljanski pokrajini, v skladu z intencijo po izenačevanju z italijansko ureditvijo, razširile obseg socialnih pravic. Konec leta 1941 so uvedli izplačevanje družinskih doklad za vzdrževane družinske člane, ki so jih po jugoslovanski

⁴⁹ VAB KK 18/1942, str. 161. Verordnung über die Sozialversicherung der Notdienstpflichtigen; VAB KK 19/1942, str. 165–166. Bekanntmachung des Beauftragten für Sozialversicherung und Leiters der Sozialversicherungskasse für die besetzten Gebieten Kärntens und Krains zur Verordnung über die Sozialversicherung der Notdienstpflichtigen.

⁵⁰ VAB KK 10/1942, str. 98. 11. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse zur Ergänzung und Abänderung der 10. Bekanntmachung vom 10.9.1941 betreffend Leistungen aus der Pensionsversicherung der Angestellten.

⁵¹ VAB KK 10/1942, str. 99–108. 12. Bekanntmachung des Leiters der Sozialversicherungskasse zur Durchführung der Verordnung des Chefs der Zivilverwaltung vom 15. Mai 1941 über die Regelung der Sozialversicherung; hier: Neuregelung (Erweiterung) des Umfanges und Ausmaßes der Leistungen in der Krankenversicherung.

⁵² VAB KK 26/1942, str. 233–236. Verordnung über die Neuregelung der Sozialversicherung.

⁵³ BU/SL 67/1941, str. 483–484. Provvedimenti per un primo assestamento delle assicurazioni sociali/ Določbe za preureditev socialnega zavarovanja.

⁵⁴ BU/SL 104/1941, str. 741. Modifica delle classi di mercede agli effetti delle assicurazioni sociali/ Sprememba mezdnih razredov v socialnem zavarovanju.

⁵⁵ Ravno tam, str. 743–745. Modifica dell'equivalente in denaro delle percezioni in natura agli effetti delle assicurazioni sociali/ Sprememba denarnega ekvivalenta naravnih prejemkov v socialnem zavarovanju.

zakonodaji uživali samo javni uslužbenci, v zasebnih podjetjih pa le redkokdaj. Krog upravičencev do doklad je bil s posebno uredbo⁵⁶ precej razširjen, zajemal je skorajda vse zavarovance Zavoda za socialno zavarovanje. Za novo pravico je bilo potrebno mesečno plačevati desetino zavarovalne mezde. Te pravice, tako kot v Italiji, niso bili deležni poljedelški delavci in posli v družinskem gospodarstvu. Za izplačevanje družinskih doklad so oblikovali poseben urad znotraj Zavoda za socialno zavarovanje. Ta urad, ki se je vzpostavil v začetku leta 1942 so poimenovali Blagajna za izplačevanje družinskih doklad. Upravičenci so se morali sami prijaviti blagajni. Resničnost navedb o številu družinskih članov in premoženjskem stanju so morali potrditi župnijski in občinski uradi. v končnem so v letu 1942 priznali pravico do družinskih doklad/podpor prek 7.000 zavarovancem.⁵⁷

V Zavod za socialno zavarovanje so vključili do tedaj ločene organizacije za izvajanje posameznih panog socialnih zavarovanj. Navkljub želji po centralizaciji, pa je izven Zavoda za socialno zavarovanje še vedno ostalo pokojninsko zavarovanje uradništva, ki ga je še naprej samostojno izvajal Pokojninski zavod za nameščence. Izvzetej Pokojninskega zavoda za nameščence je bila verjetno posledica dejstva, da je bila ta ustanova nosilec pokojninskega zavarovanja za uradnike tudi v drugih jugoslovanskih predelih, predvsem v Kvarnerju in Dalmaciji, kar je terjalo posebno obravnavo. Sredi maja so italijanske oblasti ukazale vodstvu Pokojninskega zavoda, da ne sme opravljati nobenih drugih dejavnosti kot z zakonom opredeljene, se pravi samo izvajanje pokojninskega zavarovanja. Za prodajo ali nakup nepremičnin, za akceptiranje ali izdajanje menic in splošno za vse dolgove in posojila, za prodajo in nakup državnih papirjev in vsako operacijo bančne narave si je moralo vodstvo pridobiti dovoljenje italijanskih oblasti. Hkrati so Italijani v zavod poslali revizorja, ki je pregledal vse dotedanje poslovanje, za korektnost poslovanja pod italijansko okupacijo pa je jamčil, tako kot pri Okrožnem uradu/Zavodu za socialno zavarovanje postavljeni italijanski komisar.⁵⁸ Malenkostna sprememba v strukturi zavoda je nastopila poleti 1942, ko so pristojnosti delegatskega zbora Pokojninskega zavoda prešle na visoki komisariat, oziroma na italijansko okupacijsko upravo, ker ga v vojnih razmerah ni bilo mogoče redno sklicevati, saj so bili vanj imenovani delegati z vsega področja, ki ga je pokrival zavod pred drugo svetovno vojno. V novih razmerah pa je ostal omejen le na Ljubljansko pokrajino. Tedaj so opravili tudi nova imenovanja v upravni odbor, revizijsko komisijo, razsodišče in rentni odbor. V bistvu je šlo za uskladitev z realnostjo, to je s področjem, ki ga je Pokojninski zavod dejansko pokrival.⁵⁹

Če oblasti že niso posegale v samo strukturo Pokojninskega zavoda za nameščence, so sredi novembra 1941 nekoliko spremenile zakon, ki je urejal upokojevanje uradnikov. Ker so bili plačilni razredi in temu ustrezni prispevki nespremenjeni že od tridesetih let, je bilo potrebno uskladiti prispevke z novimi razmerami in dohodki članstva. Prav tako so povečali minimalne invalidske in vdovske rente. Povišanja niso bila enaka za vse, temveč so bila diferencirana glede na višino rente upravičencev. Rente so bile razdeljene v tri skupine. Najnižje so najbolj okrepili, dodelili so jim 15 % dodatnih sredstev, srednje so narasle za desetinno, najvišjim so določili 5 % pribitek.⁶⁰ Negotove razmere in draginja so terjali nadaljnjo rast

⁵⁶ BU/SL 5/1942, str. 15–17. Costituzione della Cassa per la erogazione degli assigni familiari/ Ustanovitev blagajne za izplačevanje rodbinskih doklad

⁵⁷ Blagajna za izplačevanje družinskih doklad pri Zavodu za socialno zavarovanje Ljubljanske pokrajine. Letno poročilo za leto 1942, str. 2–9.

⁵⁸ Letno poročilo Pokojninskega zavoda za nameščence v Ljubljani za leta 1940, 1941 in 1942, str. 25–26.

⁵⁹ BU/SL 62/1942, str. 473–474. Riordinamento amministrativo dell'Istituto Pensioni per Impiegati della provincia di Lubiana/ Upravna preureditev Pokojninskega zavoda za nameščence Ljubljanske pokrajine.

⁶⁰ BU/SL 93/1941, str. 670–673. Modifiche alla legge sull'assicurazione delle pensioni/ Sprememba zakona o pokojninskem zavarovanju nameščencev.

dohodkov oziroma pokojnin, poleti 1942 je sledilo linearno 30 % povišanje pokojnin za dobo enega leta. Povečane izdatke je pokojninski zavod kril iz večjega priliva na račun prispevkov, ki so sledili rasti plač in z dodatno 2 % obremenitvijo delodajalcev.⁶¹

Glede izplačevanja rent velja omeniti, da je zavod izplačeval rente vsem upravičencem, ki so se znašli na področju Ljubljanske pokrajine, ne glede na kraj bivanja pred vojno. V prvih vojnih mesecih so se zelo trudili, da bi tudi tistim svojim zavarovancem, ki so ostali izven Ljubljanske pokrajine zagotovili redno izplačevanje pokojnin. Z veliko truda jim je to tudi deloma uspevalo. Zavod pa je sklenil tudi vrsto dogovorov z ustreznimi zavodi v Zagrebu in Beogradu o medsebojni pomoči oziroma uporabi teritorialnega principa pri izplačevanju pokojnin, kar naj bi urejali z medsebojnimi poboti. Težave so bile nato manjše, saj so tudi terjatve in dolžnosti na račun socialnega zavarovanja bile ravno tako predmet delitve po načelih, kakor so bila uporabljena pri delitvi jugoslovanskega premoženja po sporazumu iz leta 1942.⁶²

Vesti o problematiki socialnega zavarovanja v Prekmurju oziroma na madžarskem okupacijskem območju nimamo veliko. Pričakovali so, da bo tudi madžarski pokojninski zavod prišel z izplačili. V Ljubljani so namreč prejeli uradni dopis madžarskih okupacijskih oblasti, da naj jim posredujejo potrebne podatke o zavarovalni dobi in prispevkih za uradnico iz Lendave, ki je pri madžarskih oblasteh uveljavljala pravico do izplačevanja rente.⁶³

Summary

Insurance Companies in Slovenia during World War II

Žarko Lazarević

One of the principal characteristics of the insurance business in Yugoslavia was its fragmentation, a lack of proper organization, and an insufficient range of their services. Foreign insurance companies, especially Italian, Austrian and Czech ones, played an important role in this field. Compared to the situation in the rest of Yugoslavia, the situation in Slovenia, where the majority of the market was covered by two Slovene companies, was somewhat better. The two companies were large even for Yugoslav standards, and had a different structure of their operations. Unlike the clientele of insurance companies in other parts of Yugoslavia, most of which seemed to come from the ranks of the more affluent, the two institutions did business with people from all walks of life.

During the Second World War, Slovenia was divided among three occupation zones governed by Italians, Germans and Hungarians, who annexed these zones to their own countries. While most of the Slovene territory came under the German jurisdiction, Prekmurje in east Slovenia was under Hungary while the central Slovene territory, including Ljubljana, was annexed to Italy.

The Second World War, which in Slovenia started on April 6, 1941, denoted a radical break with tradition in insurance business as well. A thorough reorganization, aimed at dispensing with Slovene insurance companies and an introduction of insurance operations similar to those in Italy, Hungary and Germany, lasted for almost a year.

At the end of 1941, Italians prohibited all activities of insurance company subsidiaries from other parts of Yugoslavia; these had to transfer their portfolios to Italian insurance companies. While still

⁶¹ BU/SL 59/1942, str. 460–463. Modifica alla legge sull'assicurazione delle pensioni/ Sprememba zakona o pokojninskem zavarovanju nameščencev.

⁶² Letno poročilo Pokojninskega zavoda za nameščence v Ljubljani za leta 1940, 1941 in 1942, str. 30–32.

⁶³ Ravno tam, str. 30.

permitted, the operations of both Slovene insurance companies were limited to the territory within the Italian Occupational Zone; their former operations outside this territory had to be handed over to similar institutions in German and Hungarian Zones. Though the two insurance companies still carried out pension, health and accident insurance operations, these were now limited to the Italian Zone. Operations were reorganized according to the principles of insurance companies in Italy. In certain areas such as family relief, for instance, social security equities, which had previously not been covered by Yugoslav regulations or had been limited to a narrow circle of beneficiaries, were even extended.

Although the reorganization of Slovene insurance companies on the territory occupied by the Germans was similar, the Germans were much more thorough and methodical. By the summer of 1941, they have terminated the operations of former Yugoslav insurance companies, transferring them to nearby Austrian insurance companies. First they formed special offices that ensured the continuity of the Slovene/Yugoslav system of pension, accident and health insurance operations, that is the continuity of liabilities and equities. This was a necessary step because the former central offices of Slovene insurance companies had remained in Ljubljana, which was now under the Italian jurisdiction. By the end of 1942, the former Slovene/Yugoslav system of liabilities and equities was altered so thoroughly as to allow for a smooth transition to the Third Reich regulations.